

negentiende eeuw de verhoudingen tussen koning en kabinet ontwikkeld hadden, haar nauwelijks ruimte gelaten had om dat leiderschap feitelijk uit te oefenen. Wij herinnerden aan de formulering van Walter Bagehot volgens wie de drager of draagster van de kroon in een constitutionele monarchie drie rechten bezit: het recht om aan te moedigen, het recht om te waarschuwen en het recht om geraadpleegd te worden; dat derde recht, grondslag van de eerste twee, noemden wij het belangrijkste, en wij wezen er toen op dat juist dat recht ten onzent heel onvolkomen toegepast was. Dat had hoofdzakelijk te maken gehad met de onophoudelijke reeks van conflicten tussen Wilhelmina's vader, koning Willem III, en de liberale en liberaal-conservatieve kabinetten in de tweede helft van de negentiende eeuw. Gevolg van die conflicten was geweest dat de koning die het niet kon verkroppen dat zijn macht slechts een schaduw was van die welke vooral koning Willem I nagenoeg gedurende zijn gehele regering uitgeoefend had, nauwelijks inlichtingen kreeg over het beleid dat zijn ministers het meest wenselijk oordeelden. Hij voelde zich gedenatureerd tot een machine voor het zetten van handtekeningen onder wetten en koninklijke besluiten; van op vertrouwen gebaseerde samenwerking tussen de ministers en de koning was geen sprake. Een wezenlijk symptoom daarvan was dat de notulen van de kabinetsvergaderingen die nu eenmaal krachtens gebruik aan de koning voorgelegd werden, verschaalden tot een korte opsomming van de minst belangrijke besluiten.

Slechts één van de meer dan twintig kabinetten waarmee koningin Wilhelmina heeft moeten samenwerken, is door haar in haar autobiografie *Eenzaam maar niet alleen* gunstig beoordeeld: het kabinet-Cort van der Linden tijdens de eerste wereldoorlog. Deze minister-president, die wist dat de koningin een heldere kijk had zowel op vele internationale als op militaire vraagstukken, besprak nagenoeg dagelijks met haar de vaak delicate problemen die uit de handhaving der Nederlandse neutraliteit voortvloeiden; dat voorbeeld vond evenwel geen navolging en dat kan samengehangen hebben met het feit dat de koningin, zoals wij in het genoemde hoofdstuk in deel 2 beschreven, in '18 óók met het kabinet-Cort van der Linden overhoop was komen te liggen. Ze was, als koningin, veeleisend en lastig; ze was en bleef vervuld van het wantrouwen jegens ministers dat haar moeder als regentes (1890-'98) haar al bijgebracht had, zij had zich, nauwelijks koningin geworden, vast voorgenomen om, werden haar ontwerp-koninklijke besluiten of wetsontwerpen voorgelegd die haar strijdig leken met het nationaal belang, zo hardnekkig mogelijk op wijziging of intrekking aan te dringen, daarbij overigens beseffend dat er een grens was aan dat verzet: Oranje, boven de partijen staande, mocht nooit inzet worden van de poli-